

PENTTI MARKKANEN, museonjohtaja

TEKNIIKAN KIINTEÄT MUISTOMERKIT

Nykyaikana sana kiinteä on suhteellinen käsite. Onhan kovankin kallion irrottaminen ja pois kuljettaminen jokapäiväinen tapahtuma. Ainakin se tarkoittaa kiinteätä olomuotoa. Joidenkin mielestä kiinteä muistomerkki tarkoittaa lähinnä rakennusta tai rakennelmaa. Kiinteäksi muistomeriksi voitaneekin hyväksyä laitelma, jonka pois siirtäminen aiheuttaisi oleellisen muutoksen siinä ympäristössä, johon se on asennettu.

Yhä useammin, sitä mukaa kuin tietoisuus Tekniikan museosta leviää, pulpahtelee eri puolilta Suomea ajatuksia suurien koneiden mahdollisesta säilyttämisestä ja siirtämisestä. Joskus tarjotaan kokonaisrakennuksia. Jos kaikki tarjolla olevat suuret yksiköt olisi voitu jollakin ihmevoimalla siirtää tänne Kuninkaankartanonsaarelle, olisi tämä äkkiä täynnä. Näyttää siltä, että paikalliset asukkaat pelkäävät todella sitä, että jokin heidän elinympäristönsä yhteyteen rakennettu laitelma häviää, ellei museo sitä pelasta. Pelko on kyllä usein aiheellinen. Vaikeudet tuntuvat olevan molemminpuolisia. Jotakin olisi tehtävä, mutta mitä.

LAINSÄÄDÄNTÖ SUOMESSA

Jos kohteet olisivat peräisin muinaisilta ajoilta, voitaisiin niiden suojelemiseksi soveltaa muinaismuistolakia. Mutta useimmiten näin ei ole. Vuonna 1964 annettiin laki kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta. Tämän lain 3 §:n mukaan rakennuksella tarkoitetaan myös rakennuksen osaa sekä siltaa, kaivoa tai muuta sellaista rakennelmaa. Rakennukseen luetaan kuuluvaksi sen kiinteä sisustus. Suojelusta päättää lääninhallitus ja sen vahvistaa valtioneuvosto.

Kuten tunnettua, on tämän lain soveltaminen aiheuttanut usein tilanteita, joissa rakennuksen omistaja ja suojelua esittäneet tahot ovat joutuneet olemaan hyvin ajankohtaisessa asetelmassa – napit vastakkain. Kysymys on tietysti rahasta. Sivullinen, jota asia ei suoranaisesti koske, ei varmasti aina tajua koko totuutta, koska tiedolla on taipumus muuttua, kun se kulkee informaatioseulan läpi. Kannattaisi joskus kuvitella olevansa itse toisena osapuolena.

Rakennussuojelulaki koskee joitakin tekniikan alaan kuuluvia tapauksia, mutta sen ja muinaismuistolain väliin jää kuitenkin kiulu, johon monet tekniikan muistomerkit tipahtavat. Toisaalta onkin tietysti oikein, etteivät ulkopuoliset pääse liikaa puuttumaan jonkin tuotantolaitoksen saneeraussuunnitelmiin. Mutta on olemassa se ilmeinen vaara, että oman maamme teknisen kehityksen kannalta korvaamatonta aineistoa murskataan tietämättömyydessä romuksi, kuten lukuisia kertoja on jo tapahtunut. Samoin merkittäviä miljöökokonaisuuksia häipyvät historian hämärään.

SUOMEN TEOLLISUUTTA 440 VUOTTA

Suomen teollisuuden historian voidaan katsoa alkaneen 1500-luvulla. Laamanni Erik Fleming sai 1542 Kustaa Vaasalta luvan käyttää Ojamon rautakaivoksen vuorimalmia Mustioon perustetussa sulattimossa. Alussa oli monenlaisia vaikeuksia, ja Mustion uunin toiminta loppui pian. Juhana Herttuan toimesta yritettiin sulatusuunia käynnistää uudelleen 1550-luvun lopulla.

Mutta vasta Kustaa II Adolfin määräyksestä saatiin ruukin toiminta kunnolla käyntiin 1616. Se pysyi käytössä vuoteen 1900, jolloin kankirautapaja lopetti toimintansa. On hyvin ymmärrettävää, että tältä yli 300 vuoden ajalta on aikoinaan ollut olemassa monenlaisia tekniikan muistomerkkejä, mutta nykyisessä teollisuusympäristössä on vanhoista tehdasrakennelmista vain joitakin jäännöksiä.

Rautaruukkien aika oli hitaan kehityksen aikaa. Siten esim. v. 1695 oli maassa toiminnassa 8 masuunia, 15 suurta vasaraa, 26 ahjoa ja 6 tehdaslaitosta. Vuonna 1809, kun Suomi irtaantui Ruotsista, oli vastaavasti käytössä edelleen 8 masuunia, 24 kankirautavasaraa, 44 ahjoa ja 11 metallitehdasta. Vasta uudet keksinnöt ja valtiovallan toimenpiteet vaikuttivat ratkaisevasti Suomen metalliteollisuuden kehitykseen.

Vielä sata vuotta sitten oli teollisuusyöväestön osuus koko väkiluvusta vajaat 7 %. Tässä ovat mukana myös käsityöläiset. Valtaosa suomalaisista oli maa- ja metsätalouden palveluksessa. Suhteet ovat nyt muuttuneet. Tultaessa 1960-luvulle ohitti teollisuudessa palvelevien määrä maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavien määrän. Tämä on merkittävä tapahtuma maan teollistumisen kannalta. Sama suuntaus jatkuu edelleen. Teollisuudella on vahva taipumus stimuloida ympäristöään ja siten kehittää samalla mm kuljetusverkostoa, kauppaa ja muita palveluelinkeinoja.

Tekniikan kiinteitä muistomerkkejä etsittäessä täytyy perehtyä teollisuuden historiaan, tekniikan kehityksen aiheuttamiin muutoksiin, talousmaantieteeseen, malmiesiintymiin jne jne. Jokaisella erikoisalalla on omat tehtävänsä. Siten tämä takape-roinen työ on tyypillistä ryhmätyötä. Vaikka Suomen ns kulttuurihistorialliset muistomerkit on verrattain hyvin tunnettu ja inventoitu, on tekniikan inventointi toistaiseksi miltei kesantona. Poikkeuksena ovat Rakennustaiteen museon ja eräiden asian-tuntijoiden yhteistyönä tutkimat ruukinmiljööt, josta aiheesta on tehty myös ansiokas näyttely. Onhan sitten tietysti tehty paljon töitä TVH:n piirissä, jossa sekä kanava- että tiemuseohankkeet ovat jo käynnissä. Kaikki nämä ovat monissa meitä vanhemmissa teollisuusmaissa jo vuosia harrastettua teollisuusarkeologiaa.

Englannin osalta oli meilläkin Tekniikan museossa erikoisnäyttely "Industrial Archeology in Britain". Englannissa on aiheesta kirjoitettu lukuisia teoksia ja erilaisia julkaisuja. Tekniikan museo on ollut jonkinverran yhteistyössä näiden englantilaisten kanssa.

Saksassa on mm Bergbau-Museum Bochum julkaissut v. 1975 ensimmäisen osan yleiskatsauksesta Technische Denkmäler in der Bundesrepublik Deutschland. Vastaavasti on Itä-Saksan puolelta inventoitu tekniikan muistomerkit ja julkaistu nimellä Technische Denkmäler in der DDR.

Italiassa ja Ranskassa on herätty vasta viitisen vuotta sitten, samoin Amerikassa, josta v. 1976 ilmestyneessä teoksessa "Industrial Archeology. A New Look at the American Heritage" on kuvattu pääasiassa teollisuusarkkitehtuurin kehitystä USA:ssa.

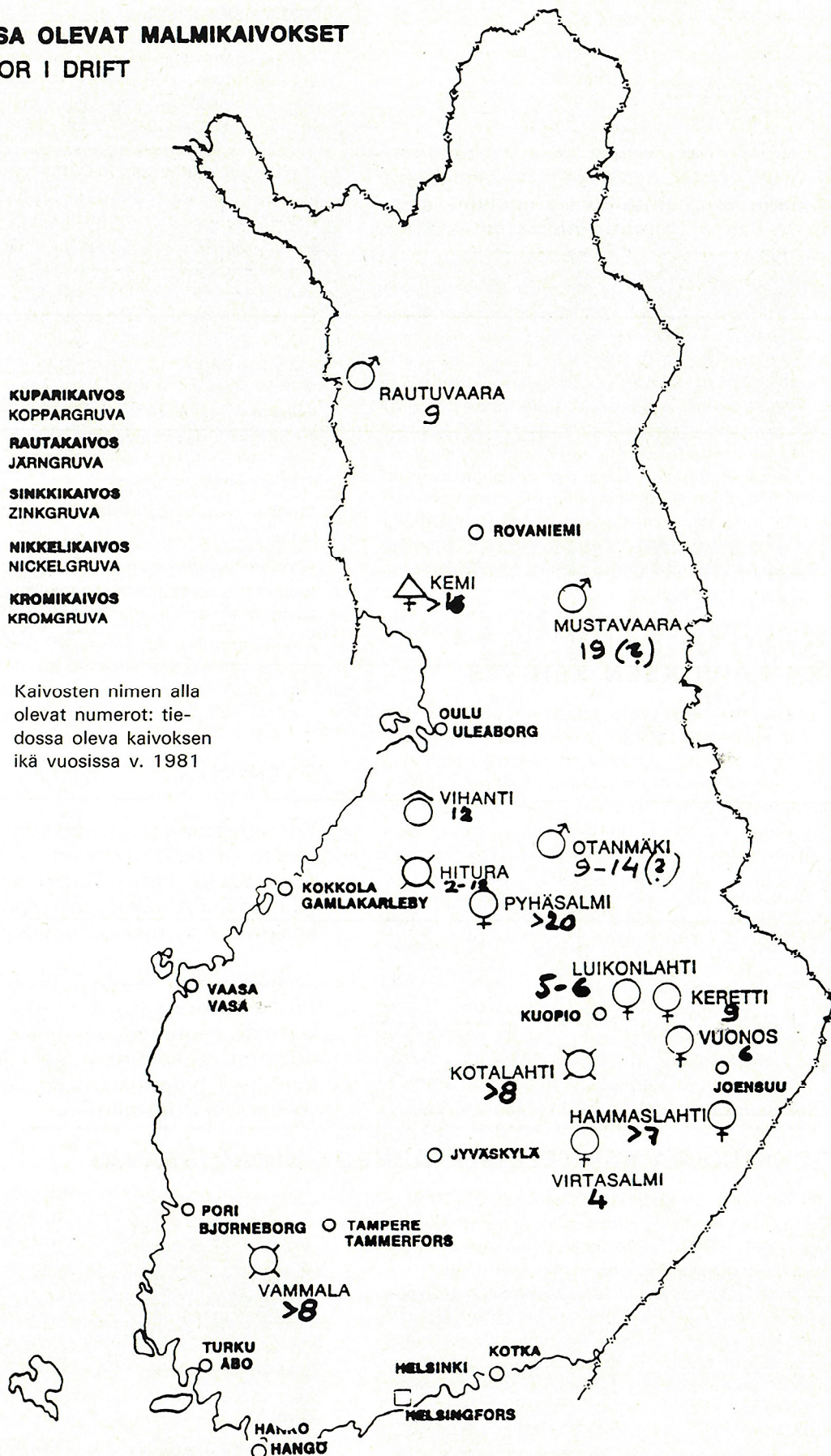
TILANNE MUISSA MAISSA

Pohjoismaista Ruotsissa pidettiin jo 1971 Uppsalassa seminaari, jossa käsiteltiin aihetta "Industriminnesdokumentation". Samalla päätettiin perustaa työryhmä töitä tekemään ja koordinoimaan. Työryhmä sai nimekseen "Industriminnesgruppen" ja on jo tähän mennessä saanut paljon aikaan.

TOIMINNASSA OLEVAT MALMIKAIVOKSET MALMGRUVOR I DRIFT

- ♀ KUPARIKAIVOS
KOPPARGRUVA
- ♂ RAUTAKAIVOS
JÄRNGRUVA
- ⊕ SINKKIKAIIVOS
ZINKGRUVA
- ⊗ NIKKELIKAIIVOS
NICKELGRUVA
- △ KROMIKAIIVOS
KROMGRUVA

Kaivosten nimen alla
olevat numerot: tie-
dossa oleva kaivoksen
ikä vuosissa v. 1981

Pohjakartta: Suomen metalliteollisuuden vuosikirja 1980

Tanskassa on paljon pienemmät resurssit, mutta on sielläkin jo muutamia julkaisuja ilmestynyt tältä alalta.

Norjassa uinuu asia vielä prinsessa Ruususen unta, ei sieltä ole ainakaan julkaisuja tiedossa.

MITÄ PITÄISI TEHDÄ

Mitenkäs meillä? Joko aletaan olla kypsiä huomaamaan, miten silmiemme edestä katoaa ikipäiviksi materiaalia, joka tuleville sukupolville voisi olla kullan arvoista tutkimusaineistoa. Mutta kenellä on vastuu?

Ruotsista kannattaisi tässä asiassa ottaa mallia. Siellä jo ryhmän nimi "Industriminnesgruppen" kertoo, että pyritään dokumentoimaan teollisuuden muistomerkkejä siten, että niistä jotakin oleellista jää kulttuuriperinnöksi. Jos koko muistomerkkiä ei voida säilyttää, se kuitenkin tutkitaan, analysoidaan, kuvataan ja piirretään niin tarkasti kuin mahdollista. Ja tulokset pyritään julkaisemaan. Tällä tavalla voidaan toimia hyvässä yhteistyössä teollisuuden kanssa häiritsemättä ja estämättä esim. teollisuuslaitoksen muutoksia. Tämä tehtävä kuuluisi meillä luonnollisimmin sopivalle työryhmälle. Esim. Tekniikan museossa on monia eri alojen toimikuntia, jotka sopivasti täydennettyinä ja ohjattuina voisivat olla suureksi avuksi. Tällä hetkellä on kyllä muutamilla toimikunnilla kädet täynnä työtä, mutta ainakin tulevaisuudessa on tähän pakko jonkun tarttua.

VIHANNIN KAIVOKSEN KEHITYS

Eräänä esimerkkinä syväälle käyvistä rakennemuutoksista voidaan ottaa jonkin kaivospaikkakunnan kehityskaari. Koska kaivos on perustettava sinne missä malmi on, saattaa käydä niin, että esim. pienestä syrjäisestä Alpuan kylästä Vihannin pitäjässä löydetään niin lupaava malmio, että sen varaan kannattaa rakentaa kaivos. Vaikka malmi on suurimmaksi osaksi hyllyvän suon alla, löytyy kuitenkin sen verran kuivaa saarekettä, että saadaan tukeva maa kaivostornien, rikastamo-, korjaamo-, varasto-, konttori- ym teknillisten rakennusten alle, riittääpä maata vielä kokonaisen yhdyskunnan rakennusmaaksi. Sinne tehdään pitkät rivit asuntoja, jopa muutamia kerrostaloja, raivataan urheilukentät, rakennetaan mahtava koulu jne jne. Asukkaita, kaivoksen työväkeä ja palveluelinkeinojen harjoittajia kertyy yli 700 henkeä ja tunnelma alkaa olla kuin pienessä kaupungissa. Pienelle Vihannin kunnalle on tällä suuri merkitys, lähes neljännes kunnan kaikista työpaikoista on kaivoksella. Kunnalle kertyy verotuloja niin paljon, että ei oikein tahdo löytyä sopivaa sijoituskohdetta. Saadaanhan niitä rahoja kyllä upotetuksi vaikkapa

MITEN TEKNIKKAA ESITTELEVÄT MUSEOT KIINNOSTAVAT

Ehkäpä tärkein mittapuu on kävijöiden määrä. SUOMEN MUSEOLIITTO TIEDOTTAA 4.1982 esittelee tietoja museoliiton jäsenmuseoista vuodelta 1981. Taulukoista selviää mm museoissa kävijöiden määrät sekä museoiden avoinnaolotunnit. Varsinaisista tekniikan museoista on Tampereen teknillinen museo 33 643 kävijälläan ykköstilalla. Helsingin tekniikan museossa kävi 12 690 henkilöä. Suurin kiinnostuksen kohde on kuitenkin ollut Parolassa oleva Panssarimuseo, 59 790 kävijää. Museot ovat avoinna varsin eri tavoin. Niinpä Tampereen teknillinen museo on avoinna 1878 tuntia vuodessa, Helsingin tekniikan museo 768 tuntia ja Panssarimuseo 2066 tuntia. Kävijöiden määrä keskimäärin tunnissa on Tampereen museossa ollut 25,4, Helsingin museossa 16,5 ja Panssarimuseossa 35,8. Vastaavasti eräissä muissa museoissa: Keski-Suomen ilmailumuseo, Jyväskylä 38 276 kävijää, 1785 tuntia ja 21,4 kävijää/h, Suomen ilmailumuseo, Vantaa 15 270 käv., 811 h, 18,8

kahteen rinnakkaiseen tiehen. Enää ei naapurikuntalaisten huuli harmita kuten ennen, kun sanottiin "Revonlahti reuhaa ja Paavola pauhaa, mut Vihanti-riepu se nietua nyttyttää".

Mutta sitten aikanaan, kun malmi alkaa loppua, tulee lähtö, jos haluat työtä tai työttömyyskortisto, jos jäät tänne. Vihannin Lampinsaaren kohdalla on tämä aika nykyisten laskelmien mukaan v. 1992. Monen muun Suomen kaivoksen malmi ehtyy jo aikaisemmin, esim. Outokummun Keretin malmi loppuu jo tämän vuosikymmenen lopulla, vieressä olevan Vuonoksen malmi jo viiden vuoden kuluttua. Onhan näitä alkavia ja lopettavia kaivoksia ja niiden myötä syntyviä, kehittyviä ja kuolevia tai mahdollisesti jollakin tekohengityskeinolla ylläpidettäviä yhdyskuntia. Näissä nykyaikaisissa lyijy-, kupari-, sinkki-, nikkeli-, kromi- ja rautaruukeissa olisi todella paljon tekniikan historian kannalta dokumentoitavaa. Työ pitäisi aloittaa siten, että dokumentoitaisiin asiat aikanaan, kun toiminta on täydessä käynnissä, eikä vasta sitten, kun kaikki ovat jo lähteneet, romumiehet käyneet ja kaivos täynnä vettä. Hyvällä onnella voitaisiin kenties saada järjestetyksi paikkakunnalle oma turistikaivos, jossa entiset kaivosmiehet hoitelisivat museoitua kaivosta. Eihän tyhjennettyä kaivosta voi minnekään viedä, kuten irtaimistoon kuuluvat koneet. Kaivoskuilua ei saa lain mukaan edes täyttää. Tässä voisi avautua mielenkiintoisia mahdollisuuksia. Outokumpu on kehitysmässä siihen suuntaan.

Monella muulla teollisuuden alalla on meillä samantapainen tilanne.

Vuoriteollisuudessa muutos on tällaisissa tapauksissa korostuneempi kuin erällä muilla aloilla. Muutostilanne voidaan myös useimmiten ennakoida muutamia vuosia ennen.

Automaatio ja mikroprosessoritekniikan kehitys tulevat aiheuttamaan lähivuosina oleellisia muutoksia teollisuudessa, samoin energian hintakehitys.

TYÖRYHMÄ TYÖHÖN!

Yhteenvetona voidaan todeta, että tekniikan kiinteiden muistomerkkien dokumentoinnilla alkaa olla todella kiire. Tekniikan uudistuminen tulee yhä nopeammaksi, nykyisin se on erällä aloilla keskim. 7 v, toisilla vieläkin lyhyempi.

Ensimmäinen tehtävä on alueen kokonaiskartointus, aluejako sekä maantieteellisesti että alakohdittaisesti, seuraavana valinta, dokumentointi, mahdollinen museointi/suojelu ja seuranta. Rahoitus kuulunee luonnostaan valtiolle. Työ on sopivinta tehdä työryhmittäin.

käv/h, Rautatiemuseo, Hyvinkää, 20 403 käv, 1082 h ja 18,9 käv/h, Jokioisten museorautatie ja kapearaidemuseo 8 545 käv, 840 h ja 10,5 käv/h.

Vertailun vuoksi muutama poiminta tekniikkaa lähellä olevien taideteollisuus ja käsityömuseoista: Taideteollisuusmuseo, Helsinki 43 900 käv, 2080 h ja 21,1 käv/h, Suomen lasimuseo, Riihimäki 92 544 käv, 1680 h ja 47,2 käv/h, Luostarinmäen käsityöläismuseo, Turku 125 596 käv, 2036 h ja 61,7 käv/h, Sepsänmäen käsityömuseo, Mäntsälä 29 400 käv, 1600 h ja 18,4 käv/h.

Näyttää siltä, että tekniikkaa esittelevät museotkin kiinnostavat suurta yleisöä, vaikka parantamisen varaakin on. Erikoisesti tämä koskee tekniikan yleismuseoita, varsinkin Helsingin tekniikan museota, jolla pitäisi olla kaikki parantamisen edellytykset.

12.8.1982/JL